

ЗАБОРАВ

ЗАБОРАВ

Тања Маљарчук

Са украјинског превела
Милена Ивановић

Наслов оријинала

Таня Малярчук:

ЗАБУТТЯ

Copyright © 2016 by Tanja Maljartschuk

Copyright © 2019, Verlag Kiepenheuer & Witsch,

Cologne / Germany

Copyright © 2026. за српско издање, Хеликс

Издавач

Хеликс

За издавача

Бранкица Стојановић

Уредник

Бојан Стојановић

Лектор

Весна Ђукић

Штампа

Скрипта интернационал, Београд

Типографија

Adobe Text Pro, Segoe

Прво издање

ISBN: 978-86-6024-156-8

Смедерево, 2026.

www.heliks.rs

**Co-funded by
the European Union**

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Михаелу

I
2016
У утроби плавог кита

Најтеже ми је да објасним – па и самој себи – зашто наједном он? Откуд моја прича о њему? Ко смо ми једно другом?

Одговарам: нико.

Никада се нисмо срели (наш сусрет био је физички немогућ), нисмо рођаци, нисмо земљаци, чак смо различите националности. Он је Пољак, а ја Украјинка. Он је мудрац, филозоф у политици, песник у историји, а ја сам пак особа без посебног занимања, манипулатор речима и идејама, могу писати, могу ћутати. Толико смо различити и туђи једно другом, да никаква прича не би могла да нас споји у једну целину да није моје ирационалне тврдоглавости.

Нашла сам три тачке у којима су се укрстили наши животи: две у простору и једну у времену. То је све што сам успела, више их једноставно нема. Ево прве: једном је провео неколико дана у мом родном граду. Непосредно по завршетку рата као изасланик Украјинске Државе¹ имао је тамо важан сусрет. Ја сам пак провела неколико сати у његовом родном селу. Тамо сам отпутовала намерно. Мештанин са старомодним брковима по имену Петро, који

сада брине о његовом породичном имању, радо ми је све показао, али је и питао:

— А ко сте му ви? Зашто се интересујете за њега? Превише знате за обичног посетиоца музеја.

Одговорила сам да се интересујем без посебног разлога, тешко је објаснити. Петро је климањем главом потврдио да разуме. Својом жуљавом огрубелом шаком стегао ми је руку. Нисам признала да постоји још једна ствар која нам је заједничка, чудна коинциденција коју сам тек недавно приметила и коју негујем као последње оправдање своје опседнутости. Наши животи једном су се укрстили и у времену. Рођени смо истог дана, 17. априла. Само што се он родио тачно сто година пре мене.

Сада често размишљам о времену и говорим свима да тек с временом долази осећај за време. Што се више удубљујеш у време, оно је видљивије. Што дуже живиш, има га више. И сва друга времена, она у којима нисам живела, али за које знам да су била, обавијају мрвицу мог личног времена, навиру слој по слој. Зато ми се чини да сам живела бесконачно много и да убрзо мора доћи крај.

Крај је заиста дошао, посетио ме у облику „срца у грлу“. Тако сам почела да зовем изненадне нападе панике. Када ме обузме огроман страх, а срце – централни орган мог тела – изненада гласно затуче и пење се у грло, готово да искочи на под. Покушавала сам да опишем ове своје нападе речима, оне су моја војска, па ја сам писац, али речи су се распадале, као да их је неко кувао мешајући дрвеном варјачом. Речи више ништа нису значиле. Крај који сам доживљавала, крај свих времена у мени, није могао бити описан на стари начин. Биле су потребне нове речи, нова истина и потрага за њима завладала је читавим мојим умом.

Током своје претходне „књижевне каријере“ – а то је шест мањих књига – увек сам радила на компјутеру. Никад нисам писала и не знам да пишем руком, а кад морам, испадају каракуке и, будући да нисам навикла, правим гомилу грешака. Рачунар је, пак, мој разбој за ткање. Раније ми се чинило да на њему пишем као да ткам ћилим и хтела сам да ткање текста буде што шареније. Сада процес писања пре подсећа на свирање клавира. Ја музицирам. Притискам виртуозно дирке, нагињем труп напред пратећи ритам, прсти застају у ваздуху кад ми је потребна пауза, а затим послушно падају на тастатуру, извлачећи звук из потребних слова. Некада сам ткала разнобојни животни пут, сада пишем неумољиву музику краја. Реквијем самој себи. То уопште не значи да ћу већ сутра умрети. Кад доживиш и прихватиш сопствени крај, можеш живети колико год желиш.

„Срце у грлу“ знало је да буде толико неподношљиво, нарочито првих неколико пута, да бих скочила кроз прозор, да сам у том тренутку могла да се покренем. Аритмија, бол у грудима и слепоочницама, недостатак ваздуха, несвестица, мучнина. Међутим, нису физичке патње биле неподношљиве, већ заправо искривљена стварност, нова перцепција, као да је посматрам са супротне стране, оне одакле се нико не враћа. Био је то сав ужас смрти, како о њој мисле живи. У исто сам време доживљавала губитак (или вечито одсуство?) и најмањег смисла, темељног смисла, оног од кога све почиње. Питање „ради чега?“ бацило је сва остала у сенку. Није било важно ко сам већ ради чега сам овде. Није имало значаја кад и како, већ зашто.

И у једном таквом тренутку, док сам патила од дубинске узалудности, одједном сам о времену почела размишљати

као о нечему што спаја бесконачан низ бесмислених догађаја, али и о томе да само у следу тих догађаја и постоји смисао, те да ни Бог, ни љубав, ни лепота, ни величанственост ума нису оно што одређује овај свет, већ само време, пролазност времена и треперење људског живота у њему.

Време се храни људским животом. Оно гута милионе тона свега живог, као што циновски плави кит гута микроскопски планктон, меље га и жваће, док га не претвори у хомогену масу, тако да један живот нестаје без трага, дајући шансу другом, следећем у низу. Међутим, није ме толико тиштао сам нестанак, колико нестанак без трага. Помислила сам да сам већ и сама једном ногом тамо, у тоталном забораву. Процес мог неминовног нестајања отпочео је у тренутку мог рођења. И што дуже живим, више нестајем. Нестају моја осећања и емоције, мој бол и моја радост, нестају места која сам видела и људи које сам сретала. Нестају моје успомене, моје мисли. Нестаје моје поимање света. Нестаје моје тело, из дана у дан све више. Свет у мени и око мене нестаје без трага, а ја не могу ништа учинити да га сачувам.

Тада сам почела да читам читаве хрпе старих новина. На прашњавим ступцима дневних издања највише се осећа крхкост свега живог пред свемоћи времена. Ту је оно што је било важно, наслови обилују сновима и страховима читавих народа, воде се дискусије, избијају скандали, штампају се деманти, апотеке, књижаре и туристичке агенције објављују своје рекламе, неки скупљају прилоге за земљаке обогале у рату, неки најављују књижевно вече, у центру последње странице увек се нађе по једна-две песме на родољубиве теме, за душу, а онда, наједном, то узаврело садашње време постаје прошло, чељуст плавог кита већ је

разјапљена и он почиње да усисава све у себе, уредник са жаљењем саопштава да због недостатка новца новине више неће излазити, „али не заувек!“. И више се не појављује ниједан број. Крај. Време је победило. Плави кит отпливао је даље.

Тако је било с првим украјинским новинама *Дело*, које су излазиле од 1880. до 1939. године у Лавову. Та 1939. била је година завршетка вишевековне историје овог града: уласком Црвене армије отпочело је његово ново – совјетско – раздобље, које је гајило посебну страст према затирању прошлости и забрани сећања.

Исто се десило са другим великим украјинским дневним листом, *Руга*, који је излазио од 1906. до 1914. у Кијеву. Издавач Јевхен Чикаленко² морао је из сопственог џепа додавати позамашне износе како би новине наставиле да излазе, јер се нико није претплаћивао на њих. Први светски рат донео је радикално решење овог проблема и Јевхен Чикаленко уздахнуо је са олакшањем, јер му савест не би дозволила да сам угаси новине. Говорио је да су новине као застава: вијори се, значи Украјина још постоји.

Посве је другачија судбина новина *Слобода*, које је украјинска заједница у Америци почела да објављује у Њујорку још 1893. године и издаје их дан-данас. Ове су ми новине биле омиљене, не зато што су биле најбоље, већ зато што су све виделе и ништа нису заборавиле. Сто двадесет година без прекида. Шест генерација људи спојених једном хронологијом. Убиство Франца Фердинанда у Сарајеву и пад Совјетског Савеза, пожар у Хусјатину 1893. године и болехивски касапин Антон, који је 1934. одрубио секиром главу рођеној мајци. Или, на пример, 20. јун 1931. године: у Чикагу је ухапшен гангстер Ал Капоне. Неколико

тренутака размишљала сам о овој информацији, покушавајући да замислим шта се исте те године дешавало у другом делу света, у селима мојих баба и деда, рецимо, али ми је на ум пало само једно, да тамо жене нису носиле доње рубље, једноставно, нису га имале, и редовно су, кад загусти, морале остајати код куће да нико не види како им се низ ноге слива менструална крв.

Тек су ми касније пажњу привукла велика црна слова на насловној страници која савесни читалац није имао права превидети због хапшења чикашког гангстера. Само три речи испуњене црном штампарском бојом. Било је немогуће не приметити их. У мени су изазвале жмарце језе. Читала сам наслов изнова и изнова, све док нисам престала ишта да осећам. Изнова и изнова:

ПРЕМИНУО ВЈАЧЕСЛАВ ЛИПИНСКИ

Тада нисам знала ко је он и од чега је преминуо. Али за некога је смрт овог човека била веома важна, ако је *Слобода* извештавала о њој на насловној страници, занемарујући судбину Ал Капонеа и његовог њујоршког колеге Артура Шульца, који је тих дана такође завршио у бајбоку. Ни вест о томе да је руски писац Максим Горки примљен у Комунистичку партију није по важности надмашила саопштење о смрти, а ни самоубиство рабинове жене у Вилњусу, почињено, по свему судећи, у „нервном растројству“. У овом броју *Слободе* ништа није било важније од смрти Вјачеслава Липинског. За разлику од несрећне рабинове жене, чије име уопште није наведено, име Липинског није захтевало објашњење, иначе се о њему не би писало у оном ступцу који је обично посвећен неким светским

катастрофама, као што је, на пример, био разорни земљотрес у Сан Франциску 1906.

Прочитала сам некролог испод црног наслова. Истакнути историчар и истакнути политичар. Тражио је да му срце након смрти буде прободено јер се плашио да ће бити жив закопан. Пробадање срца обављено је у аустријском санаторијуму Винервалд, оном истом где се неколико година раније безуспешно лечио слабо познати писац Франц Кафка. Процедуре су сведочили млада кћи Липинског Ева и његов брат Станислав.

У то време, у јуну 1931, мој деда је управо напунио пет година. Његова мама, будући да није имала коња, сама се упрезала у плуг како би преорала хектар земље, а потписивала се крстићем. Украјина, прецизније источна Галиција, њихова домовина, тада је још била део Пољске.

И моја баба по мајци била је у то време рођена. Њена мама имала је најлепши глас у околини, али ретко ко је успео да ужива у њему јер је жена умрла одмах након порођаја. Удовац, некада имућни земљорадник, оставио је кћер на степеништу „дечјег дома“, а сам је умро од глади 1933. Њихова домовина – Малорусија, Подруска, Наддњепарска, Велика Украјина, Украјинска Социјалистичка Совјетска Република – била је фактички део Русије. Али зар се може назвати домовином земља која убија? Не знам. Обрела сам се у самој утроби плавог кита. Прогутана, још увек сам имала шансу да оживим своју причу. Своју и његову – Вјачеслава Липинског. Своју причу кроз његову причу. Требало је само да се претварам да нико никоме није пробо срце и да оно и сада куца. У мом грлу.

II

1931

Удах–издах

Вест о његовој смрти заправо је, са извесним закашњењем, објављена у свим украјинским гласилима без изузетка. Преминуо Вјачеслав Липински. Липински је преминуо. Какав губитак. Напокон. Сви су знали Липинског. Без њега ће бити теже. Или лакше? У сваком случају самотније, јер никоме није допуштао да се досађује. С Липинским је умрла украјинска племенитост. Био је луди туберан. Усамљеник. Годинама га нико није видео. Али сви су читали шта пише. Много је писао. Понекад по десет писама дневно. Је ли ико уопште могао прочитати његов рукопис? Је ли ико уопште схватио шта је хтео да каже? Плашили су га се, од људи је тражио достојанство, тврдио је да је то њихова дужност. Коме то треба? Баш тако, нико га није волео, сви су га трпели. И одахнули су кад је умро. Непријатељи Липинског исписали су некрологе пуне хвале. Опскрбили су се некролозима још много раније. Сви су ишчекивали његову смрт. Чудо да није умро раније.

Из куће је изнет на рукама. Возило за превоз до санаторијума чекало је у дворишту испред трема.

— Да ли ћу још једном видети све ово? — рекао је сам себи, осврћући се.

— Видећете, преживели сте ви и горе — одговорила је домаћица Липинског, фројлајн Јулија Розенфелден. Он је говорио украјински, она немачки. Њихов дугогодишњи суживот био је идеално уређен. Она га је разумела најбоље од свих, умела је да сваког дана препозна његово здравствено стање само на основу дубине и брзине дисања. Анализа његовог дисања била јој је занимација, хоби, који је домаћица, осим кућних послова, чишћења одеће и гланцања ципела које Липински већ годинама није носио, успела савршено да избруси. Фројлајн су сви звали Фин Јули. Старија пет година од свог послодавца, никада се није удавала, оседела плавуша оштрог језика, али истовремено праведна и пуна љубави. Ово су њене речи: „Куда толико журите? Дишите спорије. Једа-ан-два. У-дах-из-дах“. Липински је изнервирано одмахивао.

— Срећан сам што уопште дишем, оставите ме на миру.

У-дах-из-дах. У-дах-из-дах.

Липински је покушавао да укроти своја плућа, односно онај њихов део који — тако је он мислио — још није потпуно уништен. Онда би Фин Јули широм отварала прозоре и хладан планински ветар пробијао се у уредно сређену собу с великим креветом у центру. Кревет је већ одавно служио Липинском као кабинет. Кроз прозор су се видели алпски врхови прекривени снегом. Липински је затварао очи и дисао. Једа-ан-два. У-дах-из-дах. Два сата. Три сата. Као да се њихао у љуљашци развученој између два планинска врха изнад дубоке долине. Његове још увек потпуно црне бркове полако је прекривало иње.

У дворишту је стајала и кћи Липинског, Ева. Специјално је дошла из Кракова када је сазнала за срчани напад. Напад

се десио крајем маја, лекару је требало шест сати да стигне јер се на планини дигло страшно невреме, мутна вода се, купећи стабла младог дрвећа које је изгулило камење, сливала бујицама са врхова и односила и боље путеве, а камоли стазе. Липински се јако нервирао. Фин Јули је стајала на прозору, а он је, попут неког детета, питао на сваких неколико минута:

— Иде ли?

— Још не, али стићи ће ускоро.

— У мом стању — узвикивао је — не могу себи дозволити да тако дуго чекам доктора.

Донета је одлука да оде у санаторијум. Липински је продао свој архив Андреју Шептичком, митрополиту украјинске гркокатоличке цркве да би од добијеног новца платио скупи боравак у Винервалду. За архив – писма, рукописе, белешке, необјављене чланке и материјале за њих – добио је неколико стотина долара. То је требало да буде довољно за прво време.

Липински се још од детињства припремао за смрт, али сада, када му се она у четрдесет деветој години живота приближила, одједном је почео да се опире из све снаге. Није желео да умре. Мрмљао је себи у браду: „Да ми је још неколико година“. Кад је мислио да га нико не гледа. Било би лепо да напише то и то, то и то да види, то и то да уради. Да уништи политичке непријатеље. Липински их је имао доста. Да проведе неколико дана с кћерком. Да можда отпутује с њом на море, као некад с њеном мајком? Штета само што му морски ветар не прија. Лаки морски и оштри планински ветар су његове убице. Ветрови, ето шта је упропастило Липинског. Разликовао их је по мирису. По мирису ветра знао је колико је сати. Ветар који дува у пет ујутру

мирише другачије од оног који га смењује у шест. Његов мирис је оштрији, нешто свежији, као јутарњи сапун. Липински их је све разликовао, јер су га управо ветрови читавог живота гонили све даље и даље, учинивши га на крају таоцем једне мале земље у којој нико не би живео сопственом вољом након распада империје. Хладни северозападни алпски ветрови отерали су Липинског из Женева, где је годину дана студирао социологију, а заједно с јаким западним отерали су га из Беча, где је око годину дана био изасланик Украјинске државе на чијем је челу био хетман Павло Скоропадски, а затим су довели и до напуштања Берлина, где је Липински, убеђен да је „просвећена монархија“ једини могући облик политичке власти за Украјину, покушавао да смири дворске интриге и да подсети претендента на украјински престо у егзилу на хетманску част. Женева, Беч, Берлин. Слушајући његова плућа, лекари би сваки пут вртели главом и саветовали га да отпутује. Ветрови су отерали Липинског из његовог живота и осудили га на доживотно заточеништво на овим дивним и истовремено одбојним огранцима аустријских Алпа. Штајерска. Три километра до колодвора. Пола сата возом до Граца. Пет сати возом до Беча. Пошта Тобелбад. Бадег.

Кућа у Бадегу или, како ју је сам називао, *Sterbehaus* – „дом за умирање“ – уопште није била скупа, свега 5500 шилинга, односно 800 долара, али је за Липинског, који је већ одавно преживљавао са двадесет долара месечно, и тај износ био недостижан. Помогли су му један мецена из Канаде и брат Липинског Станислав. Због тога се Липински одрекао свих претензија на очево имање у Украјини, у селу Затурци у близини Луцка. Тамо је сада живео и радио Станислав, успешни оплемењивач (производио је углавном

нове сорте пшенице и кромпира). Старији брат Липинског, Влођимјеж, био је доктор и живео је у Луцку, први је у граду имао аутомобил. Породица Липинских ипак није поседовала велики иметак. Били су пољски шљахтићи средње класе који су се одржали само захваљујући добром образовању и паметном вођењу послова.

И брат Станислав је дошао када је чуо за срчани напад. Помало је изгубио форму, добио је стомачић, црте лица су му постале блаже – то се обично дешава срећно ожењеним добричинама, што је он несумњиво био. Док је на рукама износио Липинског из куће, нежно је говорио:

— Говорио сам ти, Вацлаве, да не треба да купујеш кућу у овој забити. Зашто ниси могао да дођеш код нас? У Затурцима има довољно места, природа је дивна, ветра скоро да нема, Марији и деци би било драго, знаш колико те воле...

— Не зови ме Вацлав — одговорио је Липински, кркљајући. Брат и кћерка говорили су пољски, Липински украјински.

Овом се реченицом: „Не зови/те ме Вацлав“ Липински наоружао од своје деветнаесте године. Тада је био дошао из кијевске гимназије на ферије у Затурке. За ручком се окупила цела породица. Липински је ћутке слушао локалне новости, гимназијска униформа му је пристајала, истицала витку, мада мало погурену и превише мршаву фигуру; густа зифт црна коса била је зачешљана као код свих гимназијалаца.

— Вацлаве, како иде школа? — напoкон је упитала мајка, Клара Липинска. Све су очи биле упрте у њега, и што је ћутање дуже трајало, присутни су били све радозналији. Ванда, сестра, Станислав и Влођимјеж нетремице су посматрали брата. Једино је отац, Казимир Липински, са својственом му лежерношћу и даље дискретно, али с апетитом

јео свечани ручак. Липински је бојажљиво прочистио грло.

— Вацлаве? — Клара је и даље чекала на одговор. И тада је Липински први пут опалио из свог новог оружја, нелегалног, оног које ће касније морати да у самоодбрани више пута вади из футроле.

— Не зовите ме Вацлав. Ја сам Вјачеслав.

Отац умало да се удави шницлом. Мајка врисну. Браћа и сестра ћутке разменише погледе. Липински је приде говорио украјински, а тај језик (мада то уопште није језик, него сеоски дијалект, мешавина пољског и руског) породица Липинских још никада није чула из уста образованог човека, само од локалне сиротиње.

— Да ли се десило нешто што треба да знамо? — упитала је Клара Липинска, трудећи се из све снаге да остане смирена. Била је ситна, али ауторитативна жена.

— Сматрам себе Украјинцем — брецнуо се тихо, скоро нечујно, новопечени Вјачеслав. Полако је губио самопоуздање. Све се више грбио.

Клара Липинска напokon није издржала:

— Ма какав си ти Украјинац?! Ти си Пољак, сине! Сви смо ми Пољаци вековима!

Липински је покуњено ћутао. Видело се да се не слаже и нема намеру да се сложи, али још нема довољно аргумената да се одбрани. Увек је тако радио, ћутао је, како би могао да се добро припреми за напад. Клара Липинска познавала је као нико ову синовљеву особину и сада се тресла од беса и немоћи. Увек је био такав, непоуздан, слаб, неурастеник, а сада је, молим лепо, дефинитивно изгубио разум.

То је био крај свечаног ручка. Сви су се разишли, намрштени и љути. А током ноћи је пало неуобичајено много снега. Липински се, док је загладан у плафон лежао у соби,

плашио да ће кров попустити под таквим теретом и да ће га затрпати бели смет као земља у тек ископаном гробу. Много ће га пута и касније обузимати осећај да лежи на самом дну, где је хладно и самотно, а одавде, изнутра, дно изгледа још дубље него што јесте, бездано, чак не изгледа као дно, већ као вечити вертикални пад, и Липински очајнички диже руке да се ухвати за нешто, неки невидљиви ослонац, и задржи.

Његова одлука да настави школовање на Ратарском факултету у Кракову донекле је ублажила напетост у породици. Иако тада земљорадња није интересовала Липинског више од моде женских шешира, за једног младог човека његовог порекла и имовинског стања пољопривредно образовање било је веома рационалан избор: земљопоседници су морали знати шта да раде са својим хектарима. А где би студирао млади Пољак, него у Кракову? Проћи ће га, надала се Клара Липинска, Вацлав је паметан дечко, само је бунтован.

Брат Станислав се насмејао када је чуо познато и већ одавно превазиђено: „Не зови ме Вацлав“.

— У праву си — рекао је — ионако никад од тебе није био пристојан Вацлав.

Сада, 1931. године, сукоби око њихових различитих светоназора нису више били тако оштри. Станислав је, када се обраћао брату као Вацлаву, то чинио намерно, у шали, само да га мало нервира. Када се већ све догодило, када су сви ратови завршени и све битке изгубљене, имена су понајмање важна. Није било више разлога за сукоб. Једино што је остало биле су рупе у плућима.

Једа-ан-два. У-дах-из-дах.

Сели су у ауто. И Фин Јули је кренула у санаторијум, Липински није могао замислити своју свакодневицу без

ње. Требала му је, да му намешта јастуке, да се договара с лекарима, да му наглас чита новине, приноси воду током ноћи, спушта руку на чело са речима: „Све је добро, немате температуру“. Фин Јули је морала да послуша испрекидано дисање и утврди да ли је Липински још жив. Понекад ни сам није веровао у то. Тада је било довољно да погледа Фин Јули и домаћица би умирујуће климала главом, као да говори: не брините, живи сте.

Шофер је покренуо мотор. Било је седам ујутру. Пут је требало да траје четири-пет сати. На дрвеном степеништу куће остао је да стоји верни пас Липинског, његов вишегодишњи секретар Савур-Ципријанович. Махнуо је руком у знак поздрава. Онизак мушкарац риђих бркова, отприлике истих година као Липински. Родом негде од Кијева, мада нико ни у једној енциклопедији неће наћи податке о месту његовог рођења. Човек-утвара. Човек-сенка. Живео је са Липинским последњих једанаест година, након што је теретним возом побегао у Беч из Кијева, који су по ко зна који пут заузели бољшевици. Тамо је знао само једну адресу: хотел Бристол на Рингу 1, као и то да је тамо била резиденција украјинског амбасадора. Дошао је и стајао у предворју под прозором, портир је неверљиво одмерио придошлицу од главе до пете.

— Тражим изасланика Липинског — рекао је Ципријанович, али портир је одмахнуо главом. Господин амбасадор је вратио акредитиве и сада се сели у нови стан. И уопште, јако је болестан, оставите га напокон на миру. Ципријанович се збунио, али није отишао јер није имао куд. Портир је понављао једно те исто: оставите га на миру, одлазите, овде немате шта да чекате, навалили ко муве на стрвину.

— А ко је сада изасланик Украјине? — упитао је Ципријанович у очају.

Портир је плануо:

— Откуд ја да знам, човече добри?! Нашао је кога да пита!

У том тренутку у хол је сишао Липински: шиљати неговани брчићи, уредно зачешљана црна густа коса, крупне очи, неприродно живахне за тако оронуло тело. Липинског је на улазу чекала кочија, која је требало да га одвезе на лечење у санаторијум. Фин Јули је давала упутства кочијашу.

— Господине Липински — позвао га је Ципријанович и уплашено заћутао, јер није знао шта даље да каже.

Липински је застао и упитно погледао Ципријановича.

— Реците ми где да идем, господине Липински.

— А ко сте ви?

— Михајло Петровић Савур-Ципријановић.

— Већ сам му рекао да нема шта да чека овде — умеша се портир.

Липински се накашља. Фин Јули му пружи белу марамичу са црвено извезеним словима *W. Lipinski*.

— А шта умете да радите? — изненада упита Липински.

— Ја сам секретар — суморно промрмља овај. — Радио сам у влади Директорије³, у канцеларији Министарства просвете. Евакуисани смо из Кијева пре месец дана.

— Које језике говорите?

— Говорим немачки, француски и руски.

— А украјински?

— То ми је матерњи језик.

— Дођите у санаторијум у Бадену за месец дана. Ако се договоримо, бићете мој секретар, управо тражим једног.

Ципријановић се захвали, очи му испунише сузе псеће оданости, али он их обриса рукавима похабаног капута. Липински још додаде с врата:

— Имате ли где да боравите?

— Немам, господине изасланиче.

— Нисам више изасланик, зовите ме Вјачеслав Казимирович — шапнуо је нешто портиру, изашао из хотела и сео у кочију.

— Имао си среће — прогунђа портир Ципријановичу и позва га да пође за њим — он је добар човек, сви га користе. А ја бих такве као ти отерао дођавола. Навалили ко муве на стрвину.

Месец дана касније договорили су се о свему и Ципријанович је одмах започео службу. Имао је различите задатке. Осим непосредних секретарских обавеза, радио је тешке кућне послове, ишао по лекара кад је хитно потребан (понекад неколико пута за једну ноћ), дочекивао госте на колодвору и возио их запрегом у брда. Ципријанович се уз то у име Липинског дописивао с онима који нису били интересантни самом Липинском. Одговоре је састављао на основу старих писама: није имао права, колико год да га је вукло, да самовољно фантазира. Виђао се са старим пријатељима Липинског у Бечу, питао их како сада живе, а затим све детаљно препричавао послодавцу. Понекад би мало слагао, окитио, понекад би прећутао нечију смрт. Ципријановичева плата износила је 2 долара месечно плус храна и кров над главом. Липински би му ретко давао и додат, али Ципријанович је углавном одбијао, јер је знао да Липински нема довољно новца за лечење. Ципријанович је здрав, никада му није много требало. Једини његов проблем били су болесни зуби. Понекад је Липински плаћао секретару зубара, јер је у њиховом крају његову улогу имао обичан лекар опште праксе, који је о зубима знао само да они престају да боле ако се изваде.

Њихово радно јутро изгледало је овако: Фин Јули би улазила у собу и широм отварала прозор, како би Липински почео са вежбама дисања. Такозвано „лечење ваздухом“. Ципријанович би упитао:

— Данас ћете сами писати или ћете ми диктирати?

Питао је узалуд – Липински се већ одавно није лаћао оловке. После његов рукопис нико не би могао прочитати, па ни он сам.

— Диктираћу — и Ципријанович би у спаваћу собу донео свог идола, своје божанство, своју писаћу машину. Био је спреман да умре за њу. Машина је хранила Ципријановича као крава галицијске сељаке. Пажљиво би је спуштао на сто, седао пред њу и разгибавао прсте као хирург пред компликовану операцију.

— Спреман сам, Вјачеславе Казимировичу. Колико писама имамо данас?

— Једно. Али направите две копије. И молим Вас, Ципријановичу, немојте извртати моје речи, не исправљајте по свом нахођењу моје погрешке. Пишите оно што диктирам.

— Али реч „предстојећи“ пише се са „д“, а не са „т“, то ће вам потврдити свако кога питате.

Липински нервозно одмахује.

— Ма пишите како знате, ђаво да вас носи, ионако ћете урадити по свом. Пријатељи су ми више пута рекли да се писма која сте ви куцали разликују од оних која сам руком писао и да ме понекад не препознају у мојим писмима.

Ципријанович је научио да не реагује на сличне испаде. Током година службе он је лака срца опраштао Липинском такве језичке кованице какве ниједан пристојан секретар не би поднео. „Сељачасти“, на пример. Ма каква је то реч?! Шта она значи?! „Сељачаста опасност“ – па ти схвати о

чему је реч. Или: „Безсопственодржавност“. Не зна човек да ли да се смеје или да плаче! Али Ципријанович је трпео и, стегнувши зубе, куцао још веће бесмислице.

— Ивану Кривецком — Липински би изговорио име примаоца и чекао да секретар искуца на машини уобичајено заглавље: Бадег, Пошта Тобелбад, Аустрија. Кроз прозор су улазиле пахуље, бркови и обрве Липинског полако су постајали бели.

У-дах-из-дах.

— Уважени и драги господине Иване! — почињао је полако да диктира. — По случају празника Рођења Христовог и наступајуће године од срца Вам желим све најбоље. Благодаран сам за жеље које сте ми упутили и што ме нисте заборавили. Само једну Вашу жељу не могу да схватим: повратак у завичај. Ко ме сам и зашто у том завичају ја потребан?

Ципријанович је успоравао – и њему је било хладно.

— Не, уздам се да ће ме Милосрдни Бог барем на крају избавити додира са украјинским грађанима, којима дадох све што сам имао, а који ми узвратише најтежом увредом што се једном часном човеку нанети може. Ниједан глас се није дигао у моју одбрану, кад се на мене устремио сав олош, који се сада на рујинама осоколио и буја. „Рујинама“ – са ј.

— Знам како се пише „рујинама“ — љутио се Ципријанович — не морате да ми говорите, Вјачеславе Казимировичу.

— Извините, опростите, ја то по навици. Даље. Моја је Украјина умрла. Немам чему и коме да се вратим. Потпис: Умрли за умрле.

— Умрли за умрле? Какав је то потпис? Ви сте још живи.

— Само пишите шта вам говорим.

Ципријанович би послушао, гласно коментаришући оно што куца:

— Умрли за умрле. Датум: 30. коледар. Да пишем коледар или децембар?

— Пишите коледар.

— 30. коледар, 1931. године. С најдубљим поштовањем, Ваш Липински.

Затим би Липински затражио да га остави самог. Из ходника се могло чути како плаче.

Пратећи аутомобил у санаторијум, Ципријанович није ни слутио да последњи пут види свог послодавца. Иначе би се некако припремио. Можда би га загрлио. Никад се нису загрлили, само су се подбадали, мада су поштовали један другог и нису могли један без другог. Једном се, након још једне у низу „правописне“ расправе, Ципријанович толико наљутио да је чак дао отказ и демонстративно отишао у Беч да тражи други посао. Код њиховог заједничког познаника Жука провео је две недеље и кад није добио писмо са извињењем од Липинског, није више могао да чека и вратио се. Липински га је без речи примио назад. А писмо са извињењем ипак је написао, али није знао на коју адресу да пошаље.

Има једна њихова заједничка слика. Липински је у свом неизоставном хусарском огртачу са штапом у рукама, Ципријанович у карираној фланелској кошуљи с два реда дугмади, боје се не виде, јер је слика црно-бела. Седе раме уз раме испред куће у Бадегу, у позадини се виде нека туђа деца, можда брата Станислава. Топло је доба године. Тераса је пуна саксија са цвећем. Обојица су ситни, мршави, узаних рамена. Липински гледа у објектив, Ципријанович негде у страну. Јајаста глава, потиљак већ потпуно ћелав. Обрве намрштене. Ципријанович је човек-утвара. Нико ни у једној енциклопедији неће наћи податке о његовом

даљем животу. Нико не зна шта је после било с њим. Са смрћу Липинског умро је и он.

Једино што је иза себе оставио Ципријанович био је кратак али подробан, скоро физиолошки опис последњих дана живота свог послодавца. Годину дана касније објавио га је један лавовски часопис. Ципријанович пише како је пут до санаторијума добро прошао, Липински је био весео и пун наде. У санаторијуму је одмах добио инјекцију камфора. Следећег дана након детаљног прегледа Фин Јули је питала доктора има ли наде, а овај је, одмахујући главом, одговорио да је Липински овамо дошао да умре. Домаћица није превише озбиљно схватила докторове речи, јер је такво нешто често имала прилике да чује. Брат и кћерка су након дугих разговора с болесником отишли. Липински је устајао само ујутру како би се умио седећи. Домаћица би му читала немачке новине. Све време је био потпуно присебан. Спавао је отворених очију. Непрестано је понављао да мора проживети још пар година, говорио је нешто о мору и о соли, помињао је своју жену, коју после развода 1919. године више никада није видео. Домаћица се договорила да га исповеди свештеник, на шта је Липински пристао, али се зачудио, уверавајући је да се не осећа толико лоше. У осам увече, после још једне дозе камфора, пожалио се да је јако уморан и да му се спава. Домаћица му је наместила јастуке. Заспао је. Спавао је отворених очију. Дисао је као и обично, дах му је био кратак и убрзан. Фин Јули је дремала у фотељи поред кревета. Око пола једанаест зачула је дубоки издах. Бројала је до пет. Више није удахнуо.

III

1903

Краков

Брижљиво обучен, свеже обријан, негованих ноктију, сав у црном, чак му је и кравата била црна – таквог га је професор украјинистике на Јагелонском универзитету у Кракову Богдан Лепки први пут видео на свом предавању.

— Ви сте из Русије? — упитао је. Липински је одговорио потврдно. Из Волиније. Случајно је дошао на предавање из украјинског језика, заправо студира ратарство, али уопште му није жао, јер је предавање било занимљиво. Говорио је украјински боље од оних који су пореклом Украјинци, што је изненадило професора Лепког, те је одмах позвао њега и пријатеља код себе кући на чај.

— Хвала на позиву, биће ми задовољство, господине професоре — одговорио је овај — само, молим вас, зовите ме Вјачеслав.

„Феномен — причао је свима професор — прави феномен!“

Професор је био изузетно великодушан и частан човек, познат по својој гостољубивости, али и по кроткој супрузи, која је ћутке појила и хранила честе госте у њиховом стану у Зеленој улици у Кракову. Тај је стан много пута био

уточиште за украјинске „уметнике и књижевнике“, који су у Краков долазили без круне у цепу. Ту су се стално мували сумњиви украјински субјекти у нади да ће добити ако не кров над главом, онда барем исхрану на бази пуног пансиона. Кротка супруга професора Лепког сматрала их је све пробисветима. „Не могу ускратити парче хлеба гладном човеку“, говорио јој је Лепки, поносно уздигнуте главе, све више тонући у дугове. Таква наивна великодушност и романтична вера у несебичан рад за добробит украјинске идеје, међутим, увек му се стоструко враћала. Лепког нису много слушали, али су хрлили код њега. Због тога је имао осећај да се бави нечим значајним. Урадио је много тога важног (Лепки је писао историјске романе, поезију, израђивао календаре, сликао, радио као издавач и уредник), али незахвални потомци памтиће само једну његову песму, жалопојку о ждраловима који лете у туђину, унапред знајући да ће угинуту на повратку. Професор је заиста умро у туђини, али од старости и природном смрћу, што се за људе његове генерације и животног избора може сматрати великом срећом.

Материјални положај породице нагло се побољшао након што је Лепки позван да предаје украјински језик на Јагелонском универзитету. Мада је отварање катедре било антинаучна сензација међу славистима, јер је већина њих сматрала украјински језик дијалектом руског или пољског језика, или обају истовремено. Изучавање дијалекта на нивоу универзитета изгледало им је као бесмислица. У Руској Империји на снази је била забрана штампања књига на „малоруском наречју“, а скривање ретких украјинских речника сматрало се револуционарном активношћу и кажњавало затвором или прогонством. Редовни претрес

научили су чуваре речника да их преносе из руке у руку чим се појави и најмања сумња да ће уследити још један претрес. Аристократске породице могле су остати без привилегија ако би користиле украјински језик у приватном животу. Само је неколико таквих породица упркос опасности ипак користило „сељачки говор“.

Украјински језик није био забрањен у Аустроугарској, али је било скоро немогуће предавати га на универзитету, јер је од наставних материјала постојала само једна граматика издата пре десет година, а и она је била намењена ученицима, а не студентима. Упркос томе, професор Лепки изврсно се довијао у таквој ситуацији: кад би недостало граматике, рецитовао је украјинску поезију, кад би недостало украјинске поезије, певао је украјинске песме. Фолклор и љубав према традицији – то је једино чиме су се 1903. могли похвалити Украјинци. Подељени између две империје, све више су подсећали на декорацију која је остала заборављена под дебелим слојем прашине. Свет не излази ван својих застарелих пропорција, налик на плитко али топло језерце у коме нема места за крупне рибе, али се жабе и рибља млађ у њему осећају одлично. Млади Пољак, студент Ратарског факултета Вацлав Липински био је као та млађ. Али већ је тада многима, а посебно професору Лепком, било јасно да ће израсти у нешто потпуно другачије од онога што је планирано.

Липински је брзо постао професоров миљеник и често је остајао у Зеленој улици до дубоко у ноћ. Супруга Лепког није имала ништа против, јер је, за разлику од осталих пробисвета, Липински потицао из богате породице и по питању новца био је изузетно педантан. Радије би више платио, него да се храни на туђ рачун. Увек је уљудно љубио

руку домаћици, извињавајући се због касне (ране, недељне, дуге, кратке) посете. Домаћица би поцрвенела. „Како је смешан“, говорила је мужу. „Али боље да је смешан, него да је гладан“.

Украјинска заједница у Кракову, на чијем је челу неформално био професор Лепки, обично се окупљала у локалу Мрожинског на главном тргу. Власник им је свакога дана чувао сто – десно од улаза, поред прозора – чак је пристао и да набавља *Дело*, лавовске новине на украјинском језику. За столом су се водиле исте расправе: о апатији украјинског друштва, безизлазности украјинског питања, неписмености украјинског села и подлости украјинске ћуди. Сам Мрожински је гостима неприметно досипао кафу у шољице или вино у чаше, трудећи се да добро запамти шта је чуо, а затим све у реч записивао на папир и једном недељно предавао мале симпатичне коверте агентима тајне полиције. Међутим, његови извештаји ретко су читани до краја. Одређена контролисана доза илегалних револуционарних активности одговарала је Кракову више него било ком другом галицијском градићу. Не чуди стога што се управо овде, у, рекло би се, срцу пољске охолости, пољски студент Липински пред очима многих сведока претворио у Украјинца и добровољно ступио у редове украјинских активиста. Нико га није звао, нити је то нарочито поздравио, дошао је сам. „Феномен“, понављао је професор Лепки.

А за све је крив споменик Ивану Котљаревском.

Тог септембра 1903. године напoкон је подигнут на Прoтoпoпoвскoм булевару у Полтави и тај је догађај имао кoлoсалан, невиђен одјек. Новац за бисту зачетника украјинске књижевности и творца лепршавог украјинског водвиља брзо је прикупљен, брзо је израђена и макета бисте, али је

свечано отварање много година одлагано због тога што је царска влада категорички одбијала натпис на постаменту: „Завичај свом првом песнику Ивану Котљаревском“. Царска цензура није дозвољавала такав натпис, очито стрепећи да ће након првог песника уследити други. Ни реч „завичај“ није звучала поуздано. Украјински адвокат из Харкова, Микола Михновски, неодмерен и изузетно категоричан човек, аутор скандалозне брошуре „Самостална Украјина“ (1924. дићи ће руку на себе), залажући се за несрећни натпис, чак је био упутио љутито писмо министру унутрашњих послова Руске Империје Сипјагину. Последње су се речи тог писма, уколико ко жели, лако могле протумачити као претња: „Украјинска нација мора стећи слободу, па макар се пољуљала читава Русија! Макар се пролиле реке крви! А крв која се пролије пашће као народно проклетство на Вас, господине министре, и на све наше тлачитеље.“ Министар унутрашњих послова Сипјагин, на срећу самог Михновског, није успео адекватно да реагује, јер га је благовремено усмртио члан руских есера.

Упркос томе, морали су ипак одустати од сентименталног натписа па је на бисти лаконски стајало „Иван Котљаревски 1769–1838“.

Цензура је дала пристанак за откривање споменика и напоскон су септембра 1903. у Полтаву стигли скоро сви познати Украјинци, активна студентска омладина из Кијева, главни уредник лавовског *Дела*, писци, композитори, историчари, галицијске јавне личности и посланици бечког парламента. Споменик је био симбол протеста против тлачења украјинског народа, а долазак у Полтаву чин части. Никада пре тога Украјинци обеју империја нису толико гласно изразили своје постојање. Чак су, ради веће уверљивости,

пронашли служавку Ивана Котљаревског, стоједанаестогодишњу Варвару Лелечиху, која је једина преостала од оних који су видели песника сопственим очима.

Изненађена таквим полетом, царска цензура је забранила да се током свечаности користи украјински језик. Избио је скандал.

Вече уочи свечаног митинга у храстовој шуми у околини Полтаве, студенти су организовали тајну скупштину како би направили план деловања као реакцију на ову забрану. Конспирације ради на скупштину се долазило чамцима и тих је чамаца било толико да се чинило да је реку Ворк-слу прекрила читава флота. Усијане главе су позивале на оружје, али већина није подржала ту идеју, добро знајући да су у Полтаву доведене војне трупе из читаве губерније. Оружани протест би се завршио у крви, хапшењима и још већим репресијама. Одлучили су се за тактику тихог протеста. Спровели су је наредног дана током званичног пријема у Дому просвете.

Прва је наступала делегација из Галиције, којој је, будући да је страна, било дозвољено да говори на украјинском. „Нека ти је част и хвала, славни граде!“, обратио се публици посланик бечког парламента, а дупке пуна дворана узвратила је бурним овацијама. Након тога је на сцену изашла поданица Руске Империје, која је такође, али веома тихо, почела да говори на украјинском. Градоначелник Трегубов узнемирено је поскочио и, блед као авет, подсетио да су забрањена сва обраћања на украјинском. Публика се ускомешала. Водећи украјински писац Михајло Коцјубински⁴ пришао је Трегубову и уручио му омотницу у којој је држао говор (говор није, јер је био написан на забрањеном језику), након чега је

демонстративно напустио дворану. Исто су учинили и остали говорници. Публика је подржала протест и дупке пуна дворана се за пар минута испразнила.

Министра унутрашњих послова Руске Империје Плевеа⁵, аутора забране украјинског језика током полтавских манифестација, већ неколико месеци након описаних догађаја убиће руски терористи – једнако као његовог претходника. У исто време терористичка група „Одбрана Украјине“⁶ покушаће да дигне у ваздух споменик Пушкину у Харкову, али из неког разлога нико неће у том преступу наслутити циљану и префињену освету за његовог полтавског колегу.

Читав се украјински свет добрано узнемирио. Новинске ступце испуниле су изјаве очевидаца. Ко год је био у Полтави, говорио је о незаборавним утисцима, огромном надахнућу и осећају невероватне солидарности. Професор Лепки је тим изузетним поводом крајем новембра приредио свечану вечеру, на коју је позвао најближе пријатеље и неке локалне Пољаке лојалне Украјинцима. Управо је с њима после поноћи, док је професорова супруга увелико спавала, дошло до непријатне расправе, коју је покренуо до тада ћутљиви и тихи студент Липински.

— То је величанствени чин победе друштва над деспотизмом — страствено је прокоментарисао догађај, на шта је неко мање романтичан приметио да је све то могло бити обична случајност.

— Украјинска заједница је стадо наивних оваца које предводе вукови. Она је слаба и беспомоћна, јер нема својих вођа.

— Стасавају нове вође! Ми морамо постати те вође! — узвикнуо је Липински.

— Не будите смешни, господине Липински. Вас ће, као Пољака, украјинска заједница првог бацити вуковима. Или ће вас појести сама. Украјинске су овце и те какви месоједи.

Липински је ћутао неко време, али кад се друштво у соби поново утишало, изненада рече:

— Пољска интелигенција у Украјини нема другог излаза до да подржи неминовни настанак украјинске државе.

Присутни Пољаци, људи у годинама, остадоше забезекути. На сличне тврдње браће Украјинаца они би се ћутке осмехивали и климали главама, али сујета им није дала да отрпе такво нешто из уста себи сличних.

— Младићу — поче један од њих — какве то глупости говорите! Нека ми опрости уважени домаћин, али не мислите ли да је за постојање украјинске државе један споменик у провинцијској вароши премало?

Липински као да је само то чекао.

— Споменик је само почетак, украјински препород је неминован.

— Ви сте пророк?

— Не морам да будем пророк да бих предвидео очигледне ствари, које је још давно потврдила историја. Украјинци су се, подељени између кајзера и цара, нашли у ситуацији да морају или да се предају и нестану као народ или да устану. У историји нема ниједног примера да се неки народ својевољно предао. Украјински народ није изузетак и неће се предати без борбе. Доживео је нешто слично средином 17. века и имао је снаге да покрене рат за ослобођење, а, између осталог, на челу им је био управо украјински Пољак Богдан Хмељницки.

— Украјински Пољак? Тја! Такав појам не постоји.

— Онда погледајте мене — парирао је Липински. — Да ли ја постојим? Јер ја јесам украјински Пољак. Матерњи ми је пољски, а вера католичка. Нисам се одрекао ни језика, ни вере, нити ћу се одрећи. Али осећам дужност да у тренутку устанка украјинског народа станем на његову страну. То нису романтична убеђења, као што многи мисле, то је ствар логике и политичке сврсисходности.

— У Пољској такве као ви, господине Липински, сматрају ренегатима.

Липински плану и скочи с места.

— Ренегат издаје своје, а ја своје не издајем и нећете ме убедити у супротно. Да ли је Богдан Хмељницки, син пољског старосте био ренегат када је против пољске круне дигао политичку револуцију невиђених размера? Да ли је био ренегат када је у 17. веку изазвао пропаст пољске и настанак украјинске козачке државе? Хмељницки је, као и ја сада, схватао да је она историјски неопходна. Своји су они који живе поред тебе. Заједничка земља чини од људи савезнике, а не језик или вера.

Разљућени Пољаци разиђоше се без поздрава. Плин у фењерима био је на измаку, споља је кроз пукотине у прозорским рамовима продирао ледени ветар.

— Ви сте храбар човек — рекао је професор како би прекинуо мучну тишину. Липински је утонуо у фотељу и није се мицао, као да се плашио да ће се за свет који је управо ни из чега створио испоставити да је мртворођен. На један тренутак је изгледало да се већ каје због сваке изговорене речи и да сада највише на свету жели да напусти ту танку крхку санту. Толико далеко још никада није отишао.

— Ви сте први Пољак од кога сам чуо овакво нешто — Лепки је сипао мирисну провидну течност у кристалне

чаше –*Marille*, кајсијевача, послали су ми пријатељи из Беча, то је управо оно што нам треба сада.

Липински одби пиће.

— Велико вам хвала, господине професоре, али избегавам жестока пића. Након њих целе ноћи не могу лепо да удахнем.

Устао је, стављајући Лепком на знање да се већ спрема да пође. Тренутна слабост је прошла. На његовом лицу сада се читала сурова хладноћа, одбојност, као код добровољца који више по дефиницији нема права да дезертира. Док се облачио, рече:

— Веома сам вам захвалан на овој вечери, вероватно ћу је памтити целог живота.

— Не треба ићи у крајност, драги мој пријатељу, то вам је мој савет.

И Лепки устаде. Стајали су један наспрам другог, скоро исте висине. Загрлише се.

— Знате, господине професоре, мени је то „не треба ићи у крајност“ увек било некако непријатно. Не сумњам да ми искључиво желите добро, никако не бих желео да вас увредим оштрим речима. Али ја говорим оно што мислим. У крајност не иду само лукавци и кукавице. А достојан човек посвећен је ствари за коју живи до краја, не жалећи ни себе, ни друге.

— У праву сте, господине Липински, молим вас за опроштај и повлачим свој савет. Хтео сам да ублажим напетост, али видим да с вама треба добро пазити на језик. Чујете ли лажне тонове, одмах хватате за грло, као тигар.

Липински је обукао кратку бунду од јагњеће коже, поздравио се и изашао у ледену ноћ. Хођао је као месечар, не примећујући ништа око себе. Током три године

студирања у Кракову становао је у хотелу *Polski* поред градске оружарнице коју је недавно откупила породица Чарторијских за своју огромну архиву. Где год да је био, Липински је увек становао што ближе изворима података.

Једна од три собе невеликог али луксузног и прилично скупог хотела на његов захтев опремљена је полицама како би имао где да ређа купљене књиге. Липински је сео за сто, у нади да ће у џепни нотес забележити своје утиске о вечери, али је брзо одустао од те замисли, само је записао датум и уобичајено за овакве ситуације „осећам се болесно“. Бележење својих мисли било је за њега попут неопходне свакодневне хигијене духа, а када му из неког разлога нису навирале мисли, у нотес је уписивао датум и поред њега црни крстић. Липински је одсуство мисли тумачио као нападе неке болести непознате науци. Још једне која га је задесила.

Тешко је уздахнуо. Није се свукао. Није легао. Краков је први пут показао Липинском своје зубе. Избацио га у непознато, где владају хладноћа и самоћа и где сам треба да одлучи шта је добро, а шта зло. Тамо га нико неће посаветовати ни охрабрити, напротив, исмеваће га и плашити, само не би ли га омели у потрази за правим собом. А какав је прави он? Ренегат. Издајник. Свој. Туђ. Пољак. Украјинац. Вацлав. Вјачеслав. Ко је он?

Одговор се крио у лавиринту ума, али Липински је већ слутио да он није ни важан. Није важно ко је био, важно је ко жели да постане. Липински је морао одабрати нечију страну, али коју год да изабере, свакако ће бити издајица. Издајица – то је његово ново име. И читаву животну снагу одсад ће трошити на то да с поносом носи то име.